№ 145 ԿԻՐԱԿԻ ՅՈՒԼԻՍԻ 6 **1903** ԿԻՐԱԿԻ ՅՈՒԼԻՍԻ 6 № 145

ԵՐԵՍՈՒՆՄԷԿԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

Տարեկան գինը 10 րուբլի, կէս տարվանը 6 րուբ. Առանձին համարները 5 կոպէկով. Թիֆլիսում դրամով են միայն խմբագրատանը մէջ.

Մեր հասցէն. Тифлисъ, Редакція «Мшакъ». Tiflis, Rédaction «Mschak». Տէլէֆօն № 253.

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ (բացի կիրակի և տօն օրերից). Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով. Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին 10 կոպէկ. Տէլէֆօն № 253.

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Ժողովրդական լուսաւորութեան մինիստրի շրջաբերականը ուսումնարանական շրջանների պ.պ. հոգաբարձուներին. Նաւթահողերի աճուրդի հետևանքը. Զանգեզուրի հանքագործների ժողովը. Նամակ խմբագրութեան. Ներքին լուրեր.—ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Պապի հիւանդութիւնը. Արտաքին լուրեր.—ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ. Մանրանկար.—ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ.—ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ.—ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ. Հայ կեանքէն. Լեոն XIII պապը և հայերը.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԼՈՒՍԱՒՈՐՈՒԹԵԱՆ ՄԻՆԻՍՏՐԻ ՇՐՋԱԲԵՐԱԿԱՆԸ ՈՒՍՈՒՄՆԱՐԱՆԱԿԱՆ ՇՐՋԱՆՆԵՐԻ Պ.Պ. ՀՈԳԱԲԱՐՁՈՒՆԵՐԻՆ

(Շարունակութիւն)

Երկրորդ՝ ես սովոված եմ ուշադրութիւն դարձնել մի բոլորովին տարրական, բայց և այնպէս միշտ աչքից բաց թողնվող հանգամանքի վրա,—որքան ակներև կը լինի աշակերտների համար, որ ուսումնարանում նրանց առաջած հոգևոր սնունդը աւելի չահեկան է, քան այն, որ առաջարկում են նրանց ուսումնածարաւութիւնը յագեցնելու համար դըպրոցի թշնամիները, այնքան աւելի հաճութեամբ նրանք կընդունեն և կը ճանաչեն դըպ- [illegible]

[illegible] թեան դասերի ժամանակ, պէտք է հասցնէ այն գիտակցութեան, որ նրանք պարտաւոր են օգուտ քաղել ուսուցումից՝ [illegible] տալու համար աշակերտներին առողջ հայեացքներ [illegible]

աշխատանքների քննութիւնը և բացատրութիւնը պէտք է անպատճառ կապ ունենայ բարձր դասարանների աշակերտների տնական ընթերցանութեան հետ։ Տնական ընթերցանութիւնը այն ժամանակ միայն օգտաւէտ կը լինի, երբ աշակերտները կը սիրեն լուրջ ընթերցանութիւն, այսինքն այնպիսին, որի մասին նրանք կարող են իրանց հաշիւ տալ, թէ ինչ օգուտ բերին կարդացածից։ Տնական ընթերցանութեան, գրաւոր վարժութիւնների և նրանց դասարանական վերլուծութեան նպատակայարմար միացումը կը վարժեցնէ պատանիներին խոհականութեան, յարգանքի դէպի մտաւոր աշխատանքը և ձգտման կարևոր ուշադրութեամբ վերաբերվելու դէպի իրանց բանաւոր և գրաւոր խօսքը։ Բացի սրանից՝ լսելով ընկերների դատողութիւնները և ուսուցչի կարծիքը իր աշխատանքի մասին, աշակերտը աստիճանաբար հասնում է այն համոզման, որ պարտաւոր է շրջանկատութեամբ, առանց ծայրայեղութիւնների և անհամբերութեան, արտայայտելու իր մտքերը. նրա մէջ չէ կարող չը ծնվել այն գիտակցութիւնը, թէ նրան պէտք է շատ աշխատել՝ առաջ քան կարողանալ թոյլ տալ իրան վճռողական դատողութիւն յայտնելու աւելի կամ պակաս դըժուար ընդհանուր հարցերի մասին։

(Կը շարունակվի)

ՆԱՒԹԱՀՈՂԵՐԻ ԱՃՈՒՐԴԻ ՀԵՏԵՒԱՆՔԸ

Յուլիսի 2-ին տեղի ունեցաւ Բիբի-Հէյբաթի նաւթահողերի աճուրդը Բագուի նահանգապետ գեներալ-մայոր Օդինցովի նախագահութեամբ։ Աճուրդի ենթարկվելու էին 18 հողաբաժիններ։ Առաջարկութեան ծրարների թիւը 30 էր։ Առ այժմ մի կողմ թողնելով մանրամասնութիւնները, առաջ ենք բերում աճուրդի վերջնական հետևանքը.

№ 1 հողաբաժինը, որ կապալով էր գտնվում «Շղթայ» ընկերութեան ձեռքում, մնաց նոյն ընկերութեան վրա—40,30%-ով յօգուտ գանձարանի։

Բիբի-Հէյբաթի «Նաւթային ընկերութեան» №№ 2, 48 և 50 հողաբաժինները մնացին նոյն ընկերութեան վրա—27,29%-ով յօգուտ գանձարանի։

Բիլսկու № 7 հողաբաժինը մնաց «Մանթաշեան և ընկերութեան վրա 48%-ով։

Ա. և Ա. Միրզոեւների № 12 հողաբաժինը մնաց «Մանթաշեան և ընկերութեան» վրա—73%-ով յօգուտ գանձարանի։ Այստեղ աւելորդ չի լինի ասել, որ չափազանց մեծ էր այդ հողաբաժինը ցանկացողների թիւը։ Միւս հողաբաժիններին աճրդախօսների թիւը լինում էր սովորաբար 1, 2, երբեմն 3, իսկ սրա համար—9։ Դրա պատճառը հողաբաժնի յարմար տեղագրութիւնը և արդիւնաւէտութիւնն է։

«Բիբի Հէյբաթ» ընկերութեան № 17 և 45 հողաբաժինները մնացին նոյն ընկերութեանը 36%-ով։

«Փիթօեվ և ընկերութեան» № 25 հողաբաժինը մնաց ընկերութեանը 38,789%-ով։

«Եղբայր Միրզոեւների» № 26 մնաց նոյն ընկերութեան վրա 39%-ով։

«Մարգարեանց և Սկրեպինսկիյ» ընկերութեան № 27 հողաբաժինը մնաց նոյն ընկերութեան վրա 31%-ով։

«Բագուի նաւթային ընկերութեան» № 46 հողաբաժինը մնաց նոյն ընկերութեան վրա 27%-ով։

«Նեֆտալին և Նաւթարդիւնաբերող ընկերութեան» № 47 և 49 հողաբաժինները մնացին «Կասպեան և Սև-Ծովեան ընկերութեան» (Ռօտշիլդ) վրա 38,1%-ով։

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՀԱՅ ԿԵԱՆՔԷՆ

Վենետիկ, յուլիսի 7-ին

Նշանաբաշխութեանց արձագանգները։—Պատրիարքարանին շուրջը։—Գայթակղական անձնաւորութիւն մը։—Վախեր։

Նշանաբաշխութիւնները, որոնց մասին ամիս առաջ խօսեցայ, դեռ կը շարունակեն մտքերը զբաղեցնել թէ Պոլիս և թէ արտասահման։ Հրամցուած պատառը քիչ մը խոշորկէկ էր. Թալանի ու կոտորածի լուրերը եղած կամ ըլլալիք կոտորածներու վախը կը սաստկացնեն։ Իսկ Պոլսէն նորագոյն տեղեկութիւնները կը հաղորդեն որ մեր Ազգային ժողովը գումարելու և վարչական մարմիններ ընտրելու խնդիրն ալ պատրիարքական շրջանակներուն մէջ վերջին ատեններս յուզուելով, սուլթանն ալ իր նշաններովը ու դրամական պարգևներովը բերանները կարկեցուցած է։

Ձեմ գիտեր թէ մինչև որ աստիճան ստոյգ է Ազգային ժողով գումարելու համար պատրիարքական պահանջման լուրը։ Սակայն այդպիսի դիմում մը հաւանական չի թուիր, ու եթէ տեղի ունեցած իսկ է, ուրիշ նպատակաւ ըլլալու չէ, բայց եթէ Օրմանեան պատրիարքին ինքնարդարացմանը իբր պատրուակ գործածուելու։ «Ես ինչ ընեմ, գացի Ազգային ժողով գումարելու հրաման ուզեցի, բայց չի տրուեցաւ, ես ինչ ընեմ», պիտի պատասխանէ պատրիարքը ամէն անոնց որ իր երդումը կը յիշեցնեն. սահմանադրութեան հաւատարիմ մնալ երդուեցաւ, ու սահմանադրութիւնը կը տրամադրէ երկու տարին անգամ մը Ազգային ժողովի գումարում։ Եւ վեց տարիէն աւելի է որ Ազգային ժողով գումարուած չէ։

Կ. Պոլսոյ կենտրոնական վարչութիւնը կը բաղկանայ երկու հատուածէ. մէկը՝ Կրօնական ժողով, միւսը՝ Քաղաքական ժողով կոչուած. իւրաքանչիւրը տասնչորս անդամէ բաղկացած, ու սանց համագումար նիստը Խառն ժողով կը կոչուի։ Պատրիարքը այս ժողովներուն նախագահն է, և անոնց որոշումներուն գործադրողը։ Ժողովականներու պաշտօնավարութեան շրջանը երկու տարուան համար է. ի լրանալ պայմանաժամուն, Ազգային ընդհանուր ժողովը կը գումարուի, նոր ընտրութիւններ կը կատարուին. նախորդ շրջանի պաշտօնատարներէն ոչ ոք իրաւունք ունի յաջորդ երկրորդ շրջանին համար ընտրուիլ։ Այս արգելքին պատճառն այն է որ ժողովական մը կամ ժողովականներ չը կարենան պատրիարքարանը իրենց սեփականացնել, ու երկար տարիներ տիրապետել հոն։ Աշըգեան պատրիարքին օրով օրինական այս տրամադրութիւնը անգամ մը անգործադրելի մնաց։ Մաքսուտ Սիմօն պէյ, որ 1891-ին ուրիշներու հետ պաշտօնի կոչուած էր, 1898-ին փոխանակ բատ օրենքի հրաժարելու, շարունակեց պաշտօնին վրա մնալ, ցեկավարաբար կառավարելով. պատրիարքը անգամ մը փորձեց ժողով գումարել տալ, բայց Սիմօն պէյին ընդդիմադրութեանը հանդիպեցաւ։ Եւ սակայն 1894-ի դէպքերը եկան ցնցումով մը ամէն բան, ամէն կարգ կանոն իրենց տեղը դնել, հանելով իրենց տեղուանքէն Սիմօն պէյ և պատրիարքը։ Անկէ ետքը ընտրուեցաւ Իզմիրլեանի օրուան վարչութիւնը, որուն յաջորդեց, 1896-ին, հիմակուան պաշտօնավարող մարմինը։ Եօթ տարի է որ մի և նոյն անձերը անխախտ կը մնան իրենց գործին գլուխը. մահը սոսա տարաւ անոնցմէ քանի մը հատը, որոնց մէջ գլուխնին՝ Տատեան Արթին փաշա։

Այս Քաղաքական ժողովը կազմուած է մեծ մասամբ Դրան պաշտօնատար հայերէ, և անոնց նմանող քանի մը փաստաբան կամ հաբուստէ, գաղափարով ու խիղճականութեամբ ողորմելի մարդեր։ Խուճապի օրերու մէջ էին 1896-ին վերջերը Պոլսոյ հայերը. Տատեանին նախաձեռնութեամբ գումարուեցաւ Ազգային ժողովը և ընտրեց թիւրք կառավարութեան կատարելապէս վստահելի անձերէ կազմուած այս Քաղաքական ժողովը, ու պատրիարքութեան կոչեց Օրմանեան Մաղաքիա եպիսկոպոսը։ Նկատողութեան չենք առներ սանոց գործերուն պատմութիւնը, այլ միայն կը յիշեցնենք թէ նոյն իսկ ամիրայներու բռնապետութեան օրերը անգամ այսպիսի միապետ, միահեծան, ճնշող պատրիարքական իշխանութիւն մը չունեցանք։ Ո և է հսկողութիւն չը կայ. Օրմանեանին պէս պատրիարք մը ո և է ուրիշ եկեղեցականէ աւելի պէտք էր շատ խիստ հսկողութեան տակ առնուէր, բայց ուզածը կընէ հետը առնելով քանի մը խորհրդականներ։ Ոչ մամուլ կայ, որ դիտողութիւն ընէ, ոչ ժողովականներ կան որ ճիչ մը հանեն, ոչ եկեղեցական մարմին, ոչ երեսփոխանութիւն։

Եւ որքան պէտք ունենք վերին հսկողութեան մը, գոնէ բարոյական պարտականութեանց տարրական պահանջները պատրիարքարանին յիշեցնելու համար։ Օրմանեանը «վարպետ մարդ» ըլլալու համբաւը կը վայելէր, բայց չեմ յիշեր պատրիարք մը որ այսքան տխմարութիւններով ժողովուրդը իրմէն խրտչեցնել ուզէ։ Ռոպէրթ էֆէնդիի մը խնդիրը մին է այն հարիւրաւոր մանր մունր դէպքերէն, որոնք իրարու վրա բարդուելով, ժողովրդին զզուանքը ծայրայեղութեան կը հասցնեն։ Այս Ռօպէրթ էֆէնտի բուածը մեր առնոր անծանօթ մըն էր. կ'երևի թէ մին է այն հայերէն—եթէ երբէք հայ են—որ իրենց հայկական անունը կը ստորացնեն, որպէս զի թիւրքերու անհերքելի ապացոյցներ տան իրենց հակահայութեանը։ Պոլիս ամէն ոք համոզուած է թէ այդ մարդը պարզապէս չափըղըն մըն է, բարոյական էն տարրական զգացումներէ զուրկ. ու պատրիարքը անոր ձեռքէն բռնած քայլ առ քայլ կը յառաջացնէ ազգային կեանքին մէջ, ու կը պատրաստէ քաղաքական ժողովականութեան պաշտօնին։

Մեծ գայթակղութիւն մը եղաւ Պոլիս իմացուելով որ Օրմանեան պատրիարք անձամբ Բերայի թաղը երթալով, ինքն իր ձեռքովը թաղական խորհրդին մէջ մտցուցեր է այդ Ռօպէրթը։ Բերա՝ Կ. Պոլսոյ էն կարևոր թաղերէն մէկն է. եկեղեցին մեծկակ հարստութիւն ունի. հոն դպրոցներ կան, ուր հազարէն աւելի աշակերտներ կը գտնուին։ Ու այդ թաղին հարստութիւնը պատճառ մըն է որով օրինաւորապէս թաղական խորհուրդ չունենար։ Պատրիարքարանը ինք կը նշանակէ թաղին հոգաբարձու անդամները. և ահա Օրմանեան հոն կը տանի կը դնէ Ռօպէրթը։ Գայթակղութիւնը մեծ կըլլայ, ու պարկեշտ մարդեր կուզեն քաշուիլ, հրաժարիլ, և իրարանցումը կը

Եղբ. Նաբաթօվների» № 51 հողաբաժինը միաց նոյն ընկերութեանը 41,83o/o-ով։

«Միլով և Թայիրով ակցիոներական ընկերութեան» № 52 հողաբաժինը միաց «Կասպեան Սև-Ծովեան ընկերութեանը» (Րօտշիլդին)—85,52[80]/o-ով։

«Թիֆլիսի նաւթարդիւնաբերական ընկերութեան» № 54 հողաբաժինը միաց նոյն ընկերութեանը—38,06%։

«Մանթաշեան և ընկերութեան» № 57 հողաբաժինը միաց Րօդշիլդի ֆիրմային—«Կասպեան Սև Ծովեան ընկերութեանը» 48,12%-ով։

Առաջ բերած ցուցակից պարզ երևում է, որ հողաբաժինների մեծ մասը միացել է նախկին կապալառուների վրա։

ԶԱՆԳԵԶՈՒՐԻ ՀԱՆՔԱԳՈՐԾՆԵՐԻ ԺՈՂՈՎԸ

Ամսիս 5-ին կայացած նիստը շարունակութիւն էր նախընթաց ժողովի։

Կարդացվեց նախկին ժողովի արձանագրութիւնը, որը չնչին փոփոխութիւններից յետոյ վաւերացրվեց։ Ապա դիմեցին հերթական հարցերին։

Սակայն նախ քան նախագահը հարցեր կառաջարկէր, մասնակցողներից մէկը, Կանդարովը, իր կողմից տուեց հետևեալ հարցը, թէ ինչ պատիժ կամ տուգանք պիտի որոշել այն հանքատէրերի կամ գործարանատէրերի համար, որոնք սահմանված տուրքը չեն ներկայացնի խորհուրդին իր ժամանակին։ Այս հարցը անտեղի և միանգամայն անժամանակ համարվելով, թողվեց առանց հետևանքի։

Այնուհետև առաջարկվեց ժողովին խորհրդի անդամների վարձատրութեան հարցը, որի մասին կայացրվեց հետևեալ վճիռը։ Այն հանքատէրերը, որոնք խորհրդի անդամ ընտրվելու ցենզ ունեն, ընտրութեան դէպքում իրանց պաշտօնավարութեան համար վարձ չեն ստանում, իսկ անցենզ հանքատէրերը և կողմնակի անձնաւորութիւններ, նոյնպէս և գրասենեակի ծառայողները վարձատրվում են համաձայն համաժողովի որոշման։

Որոշվեց տուրքի ենթարկել բոլոր ցենզաւոր հանքատէրերին. ինչ վերաբերում է անցենզներին կամ նոր չահագործողներին, ձայները տարբերվում էին։ Ոմանք այդպիսիներին կամենում էին ազատ համարել որ և իցէ տուրքից, առաջնորդվելով այն բանով, որ նրանք դեռ չեն շահվում հանքերից, այլ միմիայն պատրաստվում են շահագործելու. իսկ միւսները չը համաձայնվելով այդ մաքին, պնդում էին՝ մասնակցելու գաղափարի վրա, պատճառաբանելով, որ քանի որ նրանք պիտի օգտվեն հիւանդանոցից, ճանապարհներից, ուսումնարանից և ուրիշ հիմնարկութիւններից, և ուրեմն պարտաւոր են ենթարկվելու սահմանված տուրքերի։

Երկար վիճաբանութիւնից յետոյ ժողովը որոշեց ապագայում նրանց ենթարկել այն տուրքերին, որ կը սահմանէ համաժողովը, նայած թէ իւրաքանչիւր դէպքում ինչից կամ ինչ հիմնարկութիւններից պիտի օգտվեն։

Այնուհետև ժողովը զբաղվեց համաժողովի միջոցների մասին խորհելով։ Համաժողովի միջոցները որոշեցին ճանաչել՝

Ա) Ցատուկ որոշվելիք պարտաւորեցուցիչ տուրքերը, որ պիտի պահանջել ցենզաւոր հանքատէրերից։

և Բ) Այն կէտով չը նախատեսված եկամուտները։

Հետևեալ հարցը վերաբերում էր տուրքի չափին։ Որովհետև այս հարցը գլխաւորապէս գըրպանների էր շօշափում, ուստի կատաղի վիճաբանութիւն առաջ բերեց։ Մեծ արդիւնաբերողների կողմից հաղագս առաջարկում էր պահպանել այն եղանակը, որը ընդունված էր ժողովի կողմից ցենզ որոշելու դէպքում, այսինքն, ինչպէս 1—5000 պուդ պղինձ հալողը օգտվում է մի ձայնից, 10 հազարը 2 ձայնից և այլն, նոյն յարաբերութիւնը պիտի պահպանել և այստեղ։

Այդ ձևակերպութեանը մանր հանքագործների կողմից հակառակվեց պ. Կ. Խօջամիրեանը, առաջարկելով ընդունել հետևեալ չափը։ Այն հանքագործները, որոնք իրանց պղինձը հալում են ուրիշի գործարանում, պէտք է վճարեն դիցուք 1 րուբլի, իսկ գործարանը նոյն պղնձի համար նրա $^{2}/_{5}$, այսինքն 40 կ., իսկ նա, որը թէ շահագործում է հանքը և թէ հալում գործարանում, պարտաւոր է վճարել 1+40=1 ր. 40 կ.։

Այս հարցը որովհետև շատ ձգձգվեց, ուստի ենթարկվեց քուէարկութեան, որով որոշվեց ընդունել պ. Խօջամիրեանցի առաջարկը։ Այս քուէարկութեան մասնակցեցին և կառավարութեան ներկայացուցիչները, Թոյլտւութեամբ ժողովականների. թէև սա հակառակ էր նախկին որոշումին, սակայն պարզվեց, որ այդ որոշումը ոյժ կունենայ այն ժամանակ, երբ կը հաստատվի մինիստրութեան կողմից։

Վերջին հարցը վերաբերում էր հիւանդանոցի բիւջէին։

Որոշվեց առ այժմ յատկացնել շինութեան կառուցման 10,000 րուբլի, և պարտաւորացնել խորհրդին եկող համաժողովին ներկայացնել մանրամասն նախահաշիւ ներքին կահաւորութեան և միւս կարիքների մասին։

Ի վերջոյ պ. նախագահը, օգտվելով Կովկասի հանքային վարչութեան նախկին կառավարիչ Շօստակի ներկայութիւնից, առաջարկեց շնորհակալութիւն յայտնել նրան, իբրև ներկայ համաժողովի ակղբնապատճառ եղողին։ Ժողովը յայտնեց իր շնորհակալութիւնը յոտնկայս։

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Թիֆլիս, յուլիսի 5-ին

Ցունիսի 8-ին Գանօվսկայա փողոցում եսգտայ մի պօրտմօնէ, որի մէջ գտնվում էր 13 ր. 35 կ.։ Անմիջապէս այդ մասին յայտարարեցի «Тифлисскій Листокъ» լրագրում, բայց տէրը չը յայտնվեց. այդ պատճառով իրաւունք եմ համարում ինձ գործադրել վերոյիշեալ գումարը որ և է նպատակով։

Խնդրում եմ ձեզ, պ. խմբագիր, այդ գումարով 2 օրինակ «Մշակ» ուղարկել գիւղական հասարակութեան։

Վ. Գէորգբէկեան

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

«Вѣстн. Зак. Ж. Дорогъ» լրագիրը հաղորդում է, որ Կարսի շրջանի Շորագեալ գաւառամասի բնակիչները մի խնդրագրով դիմել են Անդրկովկասեան երկաթուղու վարչութեան, որով խնդրում են փոխել Անի կայարանը մի աւելի յարմարաւոր տեղ, Ղզլքիլիսա գիւղի մօտ, կամ մի այլ կայարան հիմնել այս վերջին գիւղի մօտ, որ կենտրօնատեղի կարող է համարվել շրջակայ ուրիշ գիւղերի համար, մինչդեռ Անի կայարանը հեռու է Արփաչայ գետից և նրա վրա գտնվող մի շարք այլ գիւղերից։

—

Իրկուտսկից, Ցովհաննէս Տէր-Ցարութիւնեանից, ստացանք 5 րուբլի չքաւորների օգտին։

—

Մեզ հաղորդում են, որ Կարսի նահանգի Պետրօպավլօվկա և Պօկրօվկա ռուս գիւղերում ներկայ տարվայ մարտ ամսից սկսել է կատարելագործված կաթնատնտեսութեամբ զբաղվել Մ. Սողոմոնեանց անունով մի երիտասարդ, որ սովորել է այդ գործը Վօրօնցօվկայում, Գ. Ցադինեանի գործարանում։ Առաջին գիւղում օրեկան ստացվում է 25, իսկ երկրորդում 45 պուդ կաթ։ Մինչև այժմ այդ կաթից պատրաստվում էր կարագ իւղ և չեչիլ պանիր, իսկ այսուհետև պէտք է սկսվի հօլլանդական պանրի պատրաստութիւն։ Ձմեռը դիտաւորութիւն կայ փորձել ֆրանսիական պանիրների պատրաստութիւնը։ Իւղը ուղարկվում է փոքր քանակութեամբ Կարս, իսկ մեծ մասամբ Թիֆլիս։ Չեչիլ պանիրը ծախվում է շրջակայքում միջին հաշւով պուդը երկու րուբլիով։ Կատարելագործված կաթնատնտեսութիւն սկսված է նաև Վլադիկարս և Բլագօդարնօե գիւղերում տեղացիների ձեռքով, բայց դեռ կանոնաւոր կազմակերպութիւն չէ ստացել։ Հայ և Թուրք գիւղերից դեռ ոչ մէկը չէ ձեռնարկել նոր ձևի կաթնատնտեսութեան։

—

Կովկասեան գլխաւոր իշխանութիւնը որոշեց թոյլ տալ ատրճանաւոր Կարաբէկօվին ապրանքների և ճանապարհորդների տեղափոխութիւն կատարել աւտօմօբիլներով Բօրժօմ—Ախալցխա—Աբասթումանի ճանապարհով՝ առանց սահմանափակելու ուրիշ ցանկացողների իրաւունքը նոյն ճանապարհով նոյն տեսակ տեղափոխութիւններ կատարելու։ Կարաբէկօվ պարտաւորութիւն է յանձն առել բանեցնել այնպիսի աւտօմօբիլներ թէ ապրանքների և թէ ճանապարհորդների տեղափոխութեան համար, որոնք ապրանքների և ճանապարհորդների հետ միասին աւելի չը լինեն 300 պուդից։

—

«Кавказ. Мин. Воды» լրագիրը հաղորդում է, որ յունիսի 3-ին մինիստրների խորհուրդը քննեց Կիսլօվօդսկ աւանը քաղաքի վերածելու հարցը և վճռեց նրան դրական մաքով։ Կիսլօվօդսկը այնուհետև անուանվելու է քաղաք։

—

Թիֆլիսի սանիտարական բժշկական խորհուրդը, մօտ օրերումս քննելով դումայի ձայնաւորներից մէկի բարձրացրած հարցը՝ քաղաքային բուժարանի բաժանմունք հիմնելու մասին Վերայում, սկզբունքով ընդունեց այդ առաջարկութիւնը, բայց և այնպէս կարևոր համարեց առաջնութիւնը այդ գործում տալ Թիֆլիսի թաղերից Դիդուբէին, ուր բնակվում է ազգաբնակութեան առաւելապէս չքաւոր դասը, որ այժմ զուրկ է բժշկական արագ օգնութիւն ստանալու միջոցներից՝ լինելով հեռու քաղաքի կենտրօնական մասերից։

—

Մօտ ժամանակներումս Պեատիգօրսկ կը հասնեն մի խումբ գերմանացի և շվէյցարացի տուրիստներ, որոնք մտադիր են ճանապարհորդութիւններ կատարել կովկասեան գլխաւոր լեռնաշղթայի շրջանում և, ի միջի այլոց, բարձրանալ Էլբրուս սարի գլուխը։

—

ՇՈՒՀԱՒԷՐԻՑ մեզ գրում են. «Մեր գիւղից 30 վերստ հեռու, Աղքէօրփի հայաբնակ գիւղի ձորում, Լալվար սարի ստորոտում, իշխան Ալէքսանդր Մէլիքօվի անտառներում երևացել են շատ հարուստ պղնձի հանքեր։ Այժմ մի մեծ ընկերութիւն հետախուզութիւններ է կատարում այնտեղ ու արդէն գտնված են շատ հարուստ շերտեր։ Այս շերտերը շարունակութիւն են Ալլահվերդի ներկայումս շահագործվող հանքերի։ Ուրեմն շատ պարզ է, որ առատ հանքեր կան և Լօռու Մէլիքեանի կալուածքներում, որովհետև Լալվար սարի մեծ մասը պատկանում Լօռու Մէլիքեանին և ինքը «Լալվար» պատմական անունը թուրքերէն նշանակում է «հանք կայ»։

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՊԱՊԻ ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԻՒՆԸ

—

Վերջին մասնաւոր տեղեկութիւնների համաձայն, ուռչում են պապի ձեռքերը և ոտները և երևացին ուրէմիայի նշաններ սպիտակուցի նշանաւոր արտադրութեամբ։

—

Իտալական մի քանի լրագիրներ հաղորդե-

տերէ։ Օրմանեանին նպատակն է Րօպէրթը օր մը իր աջ բազուկը ընել, Քաղաքական ժողովին մէջ անոր կարևոր պաշտօն մը տալ։ Ու այդ մարդուն վայելած համբաւը երբ կը յիշենք, կը սարսափինք թէ Հայաստանի գաղտնիքները ինչպէս կարելի է այդ «օտարականի» մը առջև դնել։ Իրաւ է որ պատրիարքարանի ուրիշ ժողովականներուն վրա մեծ համարումներ տածելու պատճառներ չը կան, բայց անոնք՝ բառ մըզի՝ թոյլ ու տկար մարդեր են, բայց ոչ չարամիտներ. և տարրնութիւններ կան, որոնց ընդունակ չեն։

Հեռուէն դիտելով Պոլսոյ անցուդարձքները, կրնանք՝ ազգային շրջանակին մէջ օրէ օր ափտուող դժգոհութիւնը տեսնելով՝ կասկածիլ թէ Օրմանեան պատրիարք իր Րօպէրթներովը ու Տէր-Ներսէսեաններովը նորանոր դժբաղդութեանց գուցէ պատճառ ըլլայ։ Ժողովուրդը գրգռելէ պէտք է զգոյշ կենալ։ Թիւրքերուն արդի հոգեկան վիճակին մէջ, ու մանաւանդ Եւրօպայի վարանոտ տկարութիւնները նկատողութեան առնելով, կը կասկածինք, որ աղետաբեր հետևանքներ կրնայ ունենալ ո և է դէպք որ թէև պատրիարքարանին բոլորտիքը դառնայ միայն, բայց և այնպէս մահմեդականութիւնը կրնայ գրգռել։ Ցունուար 6/19-ի կրկնութիւնները աւելի մեծկակ ձախորդութիւններ պիտի ըլլան այժմ։ Ու պատրիարքը իր ընթացքովը այդ կրկնութեան կը նպաստէ։ Պարզամիտ պատրիարք մը աւելի խելացի պիտի ըլլար։

***

ԼԵՒՈՆ XIII ՊԱՊԸ ԵՒ ՀԱՅԵՐԸ

I

Հռօմի Լևոն XIII պապը ծնվել է 1810 թ. փետրվարի 17-ին, քահանայ է ձեռնադրվել 1837 թւի դեկտեմբերի 31-ին, եպիսկոպոս է օծվել 1843-ին։ Իսկ հռօմէական կաթօլիկ եկեղեցու գլուխ նա ընտրվել է 1878 թւի փետրվարի 7-ին։ Ծննդեամբ նա պատկանում էր իտալացի կոմս Պէչչիների ազնուական գերդաստանին։

Լևոն XIII մեր ժամանակի ամենանշանաւոր և ամենաազդեցիկ անձերից մէկն է եղած։ Նրա իշխանութեան ժամանակ Հռօմի աթոռը բոլորովին անսպասելի ազդեցութիւն ձեռք բերեց քաղաքական աշխարհում և պետութիւնների գլուխներ՝ մէկը միւսի ետևից աշխատում էին գրաւել նրա բարեհաճ տրամադրութիւնը ի նպաստ իրանց ազգային-քաղաքական ձգտումների։

Շատ դժուար պարագաներումն էր նա նստել պապական աթոռի վրա։ Իր նախորդի՝ Պիոս IX-ի մահվան ժամանակ հռօմէական եկեղեցու վարչական գործերը շատ խառն վիճակի մէջ էին. պապը համարեա բանտարկված էր Վատիկանում։ Բոլոր պետութիւնները երես էին դարձրել կաթօլիկ եկեղեցու գլխից և այնպէս էր համարվում, թէ այս վերջինը ընդմիշտ կորցրել է իր ազդեցութիւնը։ Բայց Լևոն XIII-ի 25 տարվայ գահակալութիւնը ցոյց տուեց, թէ կարող ձեռքերում Վատիկանի իշխանութիւնը դեռ ևս ահագին բարոյական ոյժ է ներկայացնում։

Սակայն այստեղ մենք Լևոն XIII-ի կենսագրութիւնը և նրա բազմատեսակ և բազմարդիւն գործունէութիւնը չէ, որ պիտի պատմենք։ Մենք ուզում ենք ներկայացնել «Մշակի» ընթերցողներին այն յարաբերութիւնը, որ նա՝ զանազան առիթներում, ունեցել է առհասարակ հայոց հետ, պատմելով, բնականաբար, միայն այն, որ մինչև այժմ հասել է մեր ծանօթութեանը, այսինքն մեզ յայտնի է դարձել։

Լևոն XIII-ի լուսամիտ, խաղաղասիրական հայեացքը և քաղաքագիտական լայն ոգին անմիջապէս երևաց այն վերաբերումից, որ նա ունեցաւ, հազիւ դեռ պապական աթոռը նըստած, հայ-կաթօլիկ հասարակութեան վարչական-եկեղեցական գործերի նկատմամբ։

Ինչպէս յայտնի է, 1867-ի «Ի դառնալն» (մի ուրիշ թարգմանութեան համաձայն «Մինչև դարձեալ») պապական կօնդակի զօրութեամբ, որ աւելի յայտնի է րէվէրսուրուս—լատինական անունով, Պիոս IX, ի մէջ այլ նոր կարգադրութիւնների, խլում էր ժողովրդից և կղերից հայ-կաթօլիկ պատրիարքի ընտրութեան իրաւունքը և որոշում էր, որ այնուհետև ինքը՝ այն է Հռօմի քահանայապետը պիտի նշանակէր պատրիարք-կաթուղիկոս։ Նոյն դրութիւնը տարածվում էր նաև եպիսկոպոսների կամ թեմական առաջնորդների ընտրութեան վրա։—Եթէ այս կարգադրութիւնը ընդունվէր և գործադրվէր, ոչ-ոք չէր կարող երաշխաւորել, որ մի գեղեցիկ օր պապը մի լատին եպիսկոպոս չէր նստացնի հայ-կաթօլիկների պատրիարքական աթոռի վրա, նոյնը կարող էր անել նաև թեմական եպիսկոպոսների վերաբերութեամբ և այնուհետև հայ-կաթօլիկների լատինանալուն շատ փոքր սահման կը մնար։

Բարեբախտաբար, այս ծրագիրը չաջողվեց—նոյն ինքն կօնդակի հեղինակը, Պիոս IX և նրա ներշնչողները՝ կարդինալ Անտօնելլի և Հասունեան պատրիարք՝ դեռ չը մեռած՝ ամբողջ 10 տարվայ փորձով տեսան, թէ ինչ մեծ ընդդիմութիւն գտաւ այդ կօնդակը և ինչ խոր յուզում, երկպառակութիւն և պառակտում առաջացրին նրա տրամադրած «բարեկարգութիւնները»։ Անզօր եղաւ նոյն իսկ Պիոս IX-ի գործ դրած ամենախիստ միջոցը՝ այն է անհնազանդ եկեղեցական և աշխարհական հայ-կաթօլիկների դէմ արձակված հանդիսաւոր բանադրանքը։ Զարաբաստիկ Հասունեան պատրիարքը, 4 տարվայ աքսորից յետոյ, երբ 1876-ին Կ. Պօլիս վերադարձաւ, ստիպված էր ծալել մի կողմ դնել «րէվէրսուրուսի» հիմնական տրամադրութիւնները։ Հետևաբար՝ վերոյիշեալ նոր կարգադրութիւնը գործով և իրօք երբէք չը գործադրվեց. սակայն, իրաւամբ (de jure) նա դեռ պահպանում էր իր ոյժը։

Անհրաժեշտ էր, ուրեմն, որ ապագայում նրա չը գործադրվելու մասին էլ որ և է կասկած չը մնար։ Րէվէրսուրուսի հեղինակների համար դժուար էր այդ քայլն անել, բայց Լևոն XIII չը վարանեցաւ։ 1880-ին Անտօն Հասունեան պատրիարքը. կարդինալական ծիրանիով (առաջին հայ կարդինալն է) ընդ միշտ հեռացրվեց Թիւրքիայից և նոյն տարին նոյեմբերի 16 թւով պրօպագանդայից մի պաշտօնական թուղթ գնաց Կ. Պօլիս, որով Լևոն XIII վերահաստատում էր հայ եկեղեցու ժողովրդական ընտրական իրաւունքը։ Դրա համաձայն էլ 1881 թ. յունիսի 15-ին հայ-կաթօլիկների պատրիարքարանը մի ծանուցում հրատարակեց, որով հրաւիրում էր Կ. Պօլսում բնակվող և 21 տարին լրացրած ամեն հայ-կաթօլիկի՝ քուէ տալ նոր պատրիարքի

ցին, որ իբր թէ պապը իր ժառանգներին կը թողնէ մինչև 20 միլիօն։ Հռոմից ստացված տեղեկութիւնների համեմատ, դա բոլորովին ճիշդ չէ։ Լեոն XIII տարեկան եկամուտ ունէր իր հօրից ժառանգութիւն մնացած ֆիթենոս պլանտացիայից մօտ 3 հազար ֆրանկ, դրանով էլ սահմանափակվում է նրա անձնական կարողութիւնը։ Իր եկամուտը պապը ստանում էր ճշդութեամբ և, ինչպէս երևում է, չէր ծախսում։ Բայց այդ ձևով նա կարող էր յետ գցել ոչ աւելի քան 100 հազար ֆրանկ. բացի դրանից, երևի այդքան գումարի էլ նա թանգագին իրեր ունի, քարեր, մատանիներ, խաչեր և այլն։ Պապական գանձարանում Անտոնէլլիի մահվան րոպէին մօտ 30 միլիօն կար, բայց յետոյ զանազան անյաջող օպէրացիաների մէջ այդ բոլոր փողերը հալվեցին, և միայն նրանց մի մասը վերադարձրվեց յօբելեանական ընծաներով։ Դա մի սրբազան աւանդ է, որը չէ կարող անձնական կարիքների վրա գործադրվել և մէկ պապից անցնում է միւսին։

—

Վատիկանի պաշտօնեաները, զինուորները, ծառաները, ժանդարմները, մի խօսքով, ամենքը պապի պալատում վերին աստիճանի յոգնել են։ Պապի ընդունարանում հերթապահութիւն անող շվէյցարները ստիպված եղան զիջել իրանց բնակարանները կարդինալներին և այլ բարձրաստիճան պաշտօնեաներին, իսկ իրանք ամբողջ գիշերները արթուն են մնում։ Նրանցից աւելի լաւ դրութեան մէջ չեն ժուռնալիստները, որոնք հաւաքվել են Հռոմ և յանձնարարութիւն ունեն հետևել պապի հիւանդութեան բոլոր մանրամասնութիւններին և իր ժամանակին հաղորդել նրա ելքի մասին։ Ամբողջ գիշերներ նրանք անց են կացնում այն սենեակում, որ նրանց յատկացրել են հեռագրական գրասենեակում, ուր անընդհատ տելեֆօնով տեղեկութիւններ են ստացվում Վատիկանից։ Սենեակում ոչ անկողին կայ, ոչ էլ թախտ, և այնտեղ գտնվող թղթակիցները գիշերներն անց են կացնում յատակի կամ աթոռների վրա։ Մի քանիսները կէս ժամով գնում են սրճարան, որը բէյպօրտէօրների գըլխաւոր բանակն է համարվում, հաւաքում են քաղաքային լուրեր և տեղեկութիւններ և արագ կրկին շտապում են հեռագրական գրասենեակը, յուսալով, որ հեռագիրը բերած կը լինի սպասված լուրը։ Այստեղ կարելի է տեսնել բոլոր լրագիրների ներկայացուցիչներին։ Լօնդօնի մի լրագրի թղթակից սարսափելի տենդից բռնվեց, և նրան հիւանդանոց ուղարկեցին։ Լօնդօնի մէկ ուրիշ լրագրի ներկայացուցիչ հիւանդացաւ երկու անքուն գիշերներից յետոյ, իսկ տեղական բէյպօրտէօրներից մէկը, որը հինգ գիշեր հերթապահութիւն արեց Վատիկանում, կաթուածահար եղաւ։

—

Թէ որպիսի հետաքրքրութեամբ են վերաբերվում բոլոր երկիրները Լեոն XIII պապի հիւանդութեանը, կարելի է գաղափար կազմել նրանից, որ Վատիկանում ստացված հեռագիրների թիւը հիւանդութեան առիթով դեռ մի քանի օր առաջ անցնում էր 15,000-ից։

—

Վիլհէլմ կայսրը Հռոմ ուղարկեց իր արտակարգ դեսպանին նամակով պապի մօտ։ «Deutsche Allg. Zeit.» լրագրի տեղեկութիւնների համեմատ, մի կիսապաշտօնական հեռագրական գործակալութիւն իմացել է, որ Վիլհէլմ կայսրը Հռոմ կերթայ պապի թաղմանը։ Այդ անսպասելի լուրը մեծ շփոթութիւն գցեց թէ Վատիկանում և թէ Կվիրինալում։ Թագաւորներից ոչ մէկը դեռ երբէք ներկայ չէ եղել պապի թաղմանը շատ պատճառներով։ Ինքն թաղման ծէսը շատ հասարակ է և ս. Պետրոսի բազիլիկի սահմաններից չէ դուրս գալիս։ Վախճանված պապի մարմինը մի քանի օր հանդէս են դնում ս. Պօղոսի մատուռում և ապա հանդիսով փոխադրում են ժամանակաւոր գերեզմանը դէպի ձախ սեղանի դիմաց։ Դա զուտ եկեղեցական, համարեա ընտանեկան ծիսակատարութիւն է, որին կատարելապէս անտեղի է օտար թագաւորի ներկայութիւնը։

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—Ֆրանսիական լրագիրները հաւաստացնում են, որ ֆրանսիական հանրապետութեան նախագահ Լուբէի և անգլիական Էդուարդ VII թագաւորի տեսակցութիւնը քաղաքական շատ նշանաւոր [illegible] ունէր։ Այսպէս, «Figaro» յայտնում է, թէ Լուբէի այցելութիւնը մաքրել է ուղին առաջիկայ բանակցութիւնների համար Անգլիայի և Ֆրանսիայի մէջ։ «Eclair» լրագրի ասելով, կարելի է հաւաստացած լինել այն բանում, որ Լօնդօնում տեղի էին ունենում անցքեր և Ֆրանսիան ու Անգլիան եթէ չեն էլ կապել դաշնակցութիւն, գոնէ համաձայնութեան են եկել նշանաւոր հարցերի վերաբերմամբ։ Այդ համաձայնութեան ազդեցութիւնը կը տարածվի ոչ միայն անգլօ-ֆրանսիական յարաբերութիւնների, այլ և բոլոր մեծ պետութիւնների քաղաքականութեան վրա։ «Eclair» բոլորովին անհիմն է համարում գերմանական լրագիրների այն ենթադրութիւնը, թէ Ռուսաստանը առարկութիւններ կանէ Ֆրանսիայի և Անգլիայի մերձեցման դէմ։ Ամեն ինչ, որ տեղի է ունեցել Լօնդօնում, կատարվել է ռուսական դիպլօմատիայի գիտութեամբ։

—Արտասահմանեան լրագիրները զանազան մանրամասնութիւններ են հաղորդում այն անկարգութիւնների մասին, որոնք վերջին ժամանակ տեղի ունեցան Միացեալ-Նահանգների Էվանսվիլ քաղաքում, Ինդիանա շտատում։ Անկարգութիւնները ուղղված էին նեգրների դէմ։ Մօտ օրերումս այդ քաղաքում տեղի էին ունենում սպառազինված յաճախակի յարձակումներ սպիտակամորթ բնակիչների և նեգրների մէջ. 16 նեգրներ բանտ դրվեցին միայն նրա համար, որ ազատեն նրանց սպիտակամորթների վրէժխնդրութիւնից։ Թէև բանտը պաշտպանվում էր ոստիկանների մի զօրաբաժնով և կամաւոր զինուորներով, այնուամենայնիւ 1000 հոգուց բաղկացած սպիտակամորթ բնակիչների մի ամբոխ յարձակում գործեց բանտի վրա՝ նեգրերին Լինչի դատաստանին ենթարկելու։ Բանտը պաշտպանելու համար զինուորները ստիպված էին դիմել զէնքի ոյժին, որի հետևանքն եղաւ այն, որ ամբոխից սպանվեցին կամ վիրաւորվեցին 32 հոգի։ Դրանից յետոյ միայն ամբոխը ցրվեց։ Կառավարութիւնը, ի նկատի առնելով, որ անկարգութիւնները կարող են կրկնվել աւելի մեծ չափով, ուղարկեց Էվանսվիլ քաղաքը կամաւորների նոր զօրախմբեր։

ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՄԱՆՐԱՆԿԱՐ

—Գիտէք, պարոններ, ես ինչ իմացայ, ասաց Խաչիկեանը։

—Լսում ենք։

—Ուսանողների և երիտասարդների մի շարք պահանջների մասին, շարունակեց Խաչիկեանը, ահա ինչ իմացայ։

—Հետաքրքրական է։

—Ուսանողները պահանջում են, որ եւրօպական կարգերը վերցվեն և նրանց տեղ հաստատվեն հին աւանդական կարգերը։

—Ի՞նչ, բացականչեցին խօսակիցները։

—Այո, շարունակեց Խաչիկեանը, ես կատակ չեմ անում։ Ուսանողները պահանջում են, որ օտար ցեղի և կրօնի մարդկանց պաշտօններ չը տրվեն վարչութեան մէջ։

—Ուսանողնե՞րը։

—Այո, ուսանողները։

—Տօ ինչ ես դուրս տալիս, անհամբեր խօսեց Մարտինեանը։ Գժվե՞լ ես, ինչ է։

—Բան եմ ասում, շարունակեց Խաչիկեանը, ուսանողները պահանջում են, որ եւրօպական լեզուների ուսուցումը վերացվի դպրոցներից։

—Ի՞նչ ուսանողներ, ո՞ր համալսարանում, ինչ առիթով, ինչե՞ր ես ասում, բացականչեցին շատերը։

Խաչիկեանը ժպտաց։ Նա բաւական էր իր խօսքերի գործած տպաւորութիւնից։

—Այդ ուսանողները, բացատրեց նա, կոչվում են թալաբաներ, կամ սօֆտաներ։ Թաւրիզում նրանք յայտնի են թալաբաներ, իսկ Կ. Պօլսում սօֆտաներ անունով։

—Ահա ինչ ուսանողների մասին էիք խօսում, գրգռեց Մարտինեանը, այժմ հասկանալի է բոլորովին։

—Արա ինչո՞ւ էիր ինձ գժի տեղ դնում, հարցրեց Խաչիկեանը։

—Որովհետև, միջամտեց օրիորդ Մանաֆեանը, «ուսանող» խօսքով մենք հասկանում ենք լուսաւոր, ազատամիտ, առաջադէմ մի անձնաւորութիւն, ազատ հին նախապաշարմունքներից, ձգտող դէպի նորը, լայն աշխարհահայեացքով, ընդարձակ մարդասիրութեամբ։

—Ի հարկէ, ի հարկէ, վրա բերեցին մի քանի ուրիշ ձայներ։

—Բայց արի ու տես, նկատեց Խաչիկեանը, որ ուրիշ տեսակ ուսանողներ էլ գոյութիւն ունեն։

—Ցամենայն դէպս ոչ մեզանում, շտապեց աւելացնել օրիորդը։ Այդպիսի ուսանող կարող է Պարսկաստանում և Թիւրքիայում միայն գոյութիւն ունենալ։

—Բայց մեզանում էլ միատեսակ չեն ուսանողները...

—Դա վիրաւորական է, աղաղակեց օրիորդը։

Սկսեցինք վիճել։

Պարսկաստանի գործերին ծանօթ մի երիտասարդ պատմեց, թէ ինչ է թալաբան։ Նա այդ անունով կոչեց և ուսանողներին և տիրացուներին և նորընծայ մօլլաներին—ամբողջ երիտասարդութիւնը։

—

—Իմ կասկածը արդարացի էր, խօսեց մի քանի ժամանակից յետոյ Խաչիկեանը, սուտ դուրս եկաւ Վելիչկօի մասին լուրը։ Ուխտօմսկու յաջորդը կը լինի ոչ թէ Վելիչկօն, այլ Սլուչեվսկին։

—Լուրը սուտ դուրս եկաւ, նկատեց Մարտինեանը, բայց նա մի փոքր իրարանցում գցեց և փորձաքար դարձաւ։

—Բնորոշ էր, յայտնեց Խաչիկեանը, «Իվէրիա» լրագրի բռնած դիրքը։

—Ինչպէ՞ս։

—Այդ լրագիրը, բացատրեց Խաչիկեանը, այն կարծիքն է յայտնում, որ Սլուչեվսկին ծեր է։

—Իսկ Վելիչկօն երիտասարդ, աւելացրեց խօսակիցներից մէկը։

—Եւ ահա տեսնում էք, շարունակեց Խաչիկեանը, «Իվերիայի» շրջանում երիտասարդ Վելիչկօն աւելի բարձր է դասվում, քան ծեր Սլուչեվսկին։ Ճիշդ չէ արդեօք, որ «երիտասարդ» բառը այստեղ նոյն վիճակի մէջն է, ինչ որ «ուսանող» բառը թալաբաների և սօֆտաների վերաբերութեամբ։

—Ճիշդ է, ճիշդ է։

—Ի՞նչ կը լինի Սլուչեվսկին, վրա բերեց Մարտինեանը, կարող կը լինի արդեօք նա վարել լրագիրը այնպէս, ինչպէս իշխան Ուխտօմսկին, յայտնի չէ մեզ, բայց մի բան պարզ է, որ լրագիրը գոնէ ազատ կը լինի Վելիչկօի անազնիւ արշաւանքներից և յամենայն դէպս մի մեծ անպատեհութիւն վերացված կը լինի ասպարէզից։

—Պարոններ, միջամտեց օրիորդ Մանաֆեանը, դուք շատ էք զբաղվում Վելիչկօի անձնաւորութեամբ։ Նա արդէն պարզվել է ռուս հասարակութեան աչքում և խայտառակվել։ Նա ինքը իրան ծաղրելի դարձրեց և կորցրեց վստահութեան վերջին նշոյլն անգամ։

—Իսկ արդեօք ունէ՞ր վստահութիւն, հարցրեց Մարտինեանը։

—Եթէ միայն ունեցել է մի փոքր, աւելացրեց օրիորդը։

—

Ուսանող, երիտասարդ բառերի թիւր ըմբռնողութիւնից յետոյ ես կանգ կառնեմ մի անձնաւորութեան վրա, որ ամեն իրաւունքով կրել է այդ անունները և թողել է ջերմ յիշատակ իր շրջապատողների մէջ։

Դա մի շաբաթ առաջ մեռած բժիշկ Գէորգ Տատեանի համակրելի և ազնիւ անձնաւորութիւնն է։

Նա երկար չապրեց մեր մէջ և չը գործեց այնքան, որքան նա կարող էր և կը ցանկանար. բայց նա այդ կարճ միջոցում կարողացաւ կապել իր անձնաւորութեան հետ բազմաթիւ մարդկանց։

Նրա յուղարկաւորութիւնը Գօրիում դարձաւ հասարակական յարգանքի հազուագիւտ արտայայտութիւններից մէկը։ Եւ մօտ ազգականներ ու ընկերներ, և հեռու ծանօթներ ու յարգողներ, և հայ, վրացի ու ռուս համակրողներ—բոլորը միասին համախմբվել էին յարգանք մատուցանելու անձնուէր և ազնիւ քաղաքացուն։

Տատեանը դեռ նոր էր կեանքի մէջ մտել.

ընտրութեան։ Կ. Պօլսից դուրս գտնվողների համար էլ բառացի ասված էր «ծանուցումի» մէջ. «իսկ գաւառական 15 առաջնորդութիւնք երեսփոխանական համեմատութեամբ մը այս ընտրութեան մասնակից պիտի ըլլան»։ Որոշված էր, որ ամենից շատ քուէ ստացող 5 եպիսկոպոսներից մէկը պիտի ընտրվէր կաթողիկոս և այս մէկի վերջնական ընտրութիւնն էլ վերապահված էր Կ. Պօլսի հայ-կաթօլիկ եկեղեցական սինօդին։

1881-ին ժողովրդական քուէարկութեամբ Ստեփան արքեպիսկոպոս Ազարեանի պատրիարք-կաթողիկոս ընտրվելովը «հերձուածող» հակահասունեանների մեծամասնութիւնը վերադարձաւ հայ-կաթօլիկ եկեղեցու գիրկը։ Մնաց միայն 5 վարդապետից և մի քանի ազդեցիկ աշխարհականներից բաղկացած մի փոքր խումբ՝ Էնֆիաճեան վարդապետի առաջնորդութեամբ, որը դեռ կասկածանքով էր վերաբերվում և պահանջում էր, որ Հռոմ՝ պաշտօնական թղթով հաստատէ, թէ այդ նոր եղանակը այս մի անգամի համար չէր, այլ մշտական ոյժ ունէր։ Այս օրինաւոր պահանջումը արտայայտվում էր նաև «հաւատարիմների» կողմից։—Ազարեան 1887-ին գնաց Հռոմ և այնտեղ Լեոն XIII-ի յիսնամեայ քահանայութեան յօբելեանը շնորհաւորելուց յետոյ միջնորդեց պապի մօտ այդ մասին, և քահանայապետը՝ հայ-կաթօլիկ ժողովուրդը կատարելապէս ապահովելու համար անմիջապէս կարգադրեց հարկ եղածը և Ազարեան՝ իր ուզած հրամանագիրը ծոցը դրած՝ գոհ սրտով դարձաւ Կ. Պօլիս։

Այս կարևոր պաշտօնական թուղթը տրված է պրօպագանդայի «Վասն Արևելեան Ծիսից» Դիւանից՝ № 6 համարով և ուղղված է Կ. Պօլսի հայ-կաթօլիկ պատրիարքարանին։ Րէվերսուրուսի բովանդակած և դժգոհութեան առիթ տուող մի քանի ուրիշ կէտերը նոյնպէս նպաստաւոր կարգադրութիւն ստացան։ Այս կերպով Լեոն XIII գոհացում տուեց հայ-կաթօլիկների արդար պահանջներին, վերահաստատելով հայ-կաթօլիկ եկեղեցու ներքին եկեղեցական-վարչական ինքնօրինութիւնը—որպէս զի րէվերսուրուսի պատճառած երկպառակութիւնը բոլորովին դադարէ և հակահասունեանների միացողին հետ էլ հաշտութիւն գոյանայ։ Այնքան մեծ էր այս մասին Լեոն XIII-ի բաղձանքը, որ, ինչպէս հաղորդում է Ազարեան իր 1 մայիս 1887-ի կաթողիկոսական կոնդակում, պապը յանձնել է նրան «գեղեցիկ սկիհ մը, որ վերահաշտութեան առթիւ միահաղոյն, սիրով և սրտիւ՝ մատուցանելի հաշտութեան Զոհ ս. պատարագը այդ սկիհով մատուցանենք ի յիշատակ իր հայրական սիրոյն և մնայ նա (սկիհը) պատրիարքութեանս մէջ յաւերժական կնիք և դրոշմ՝ եղբայրական քրիստոնէավայել վերահաշտ միութեան»։

Բացի դրանից ուշադրութեան արժանի է հետևեալ պարագան։ Երբ առաջին անգամ հակահասունեաններն իրանց ձեռքն եղած եկեղեցիների հետ միասին վերադարձան, «հերձուածող» քահանաներից պահանջվեց, որ նրանք գրչով յայտնեն, Ուրբանեան դաւանութիւնը ստորագրեն և այնուհետև միայն նրանցից վերացվեց բանադրանքը. այդ միջոցին, այսինքն 1878-ին, հակահասունեանների եկեղեցիներն էլ նորից մաքրեցին «օրհնեալ Ջրով»։ Բայց 10 տարի յետոյ Լեոն XIII-ի թոյլտւութեամբ Ազարեան՝ նոյն հակահասունեանների ձեռից ս. Ծովհան Ոսկեբերան եկեղեցին ընդունեց այնպէս, ինչպէս որ կար, առանց «օրհնեալ Ջրի»։ Մնացած «հերձուածող» վարդապետներին էլ զղջումի վերաբերեալ ձևականութիւնից և նոր profession de foi ստորագրելուց ազատ կացուց, այն առողջ դատողութեան հիման վրա, թէ բանադրանքի առիթ տուող կոնդակի որոշ տրամադրութիւնների բարձումովը՝ ինքն ըստ ինքեան բարձվում էին այն եկեղեցական արգելքները և պատիժները, որոնք դրված էին իբրև հետևանք այդ տրամադրութիւնների։ Եւ ահա այս կերպով Լեոն XIII վերջ տուեց հակահասունեան խնդրին, որ ամբողջ 30 տարի պառակտում էր գցել ընդհանուր հայ-կաթօլիկ հասարակութեան մէջ Կ. Պօլսից սկսած մինչև գաւառական ամենախուլ անկիւնները և ահագին բարոյական և նիւթական վնաս էր պատճառել։ Ճիշդ է և այն, որ այս խնդրում Ազարեան պատրիարք շատ աջող միջնորդ էր իր հօտի և նրա եկեղեցու բարձրագոյն գլխի մէջ։

Այսուհետև՝ Լեոն XIII աւելի քան մի անգամ ցոյց տուեց իր համակրանքը դէպի հայ-կաթօլիկ համայնքը։ Գլխաւորաբար նրա շնորհիւ է, որ հայերը Հռոմում կարևոր դիրք են գրաւել, համեմատելով ուրիշ փոքր ազգութիւններին։ Հայերն ունեն այնտեղ սեփական դպրոց և բարձրաստիճան հոգևորականներ։ Բացի Կ. Պօլսի պատրիարքի պաշտօնական ներկայացուցչից, որ է այժմ՝ Ռուպեան արքեպիսկոպոս, Վիեննայի և Վենետիկի Մխիթարեան միաբանութիւններն ես ունեն իրանց առանձին ներկայացուցիչները։

Հայ պատանիների համար Հռոմում դպրոց հիմնելու գաղափարը առաջին անգամ ունեցել է Գրիգոր XIII պապը, բայց նա դեռ այդ միտքը ի կատար չածած վախճանվեց։ Նրանից յետոյ Ուրբանոս VIII պապը մասամբ կատարեց այդ ծրագիրը։ Նրա հիմնած Պրօպագանդայի վարժարանում սկսան ընդունել նաև հայ աշակերտներ, ուրիշ ստարազգի պատանիների հետ հաւասար։ Պիոս IX կարգադրեց, որ Հռոմի բարձրագոյն կղերանոցի լատրանում հայերէն լեզուի ամբիոն հաստատվի, հայ ուսուցիչ նշանակվի, որպէս զի հայ աշակերտներն այնտեղ սովորեն իրանց ազգային լեզուն, ազգային պատմութիւնը և ազգային գրականութիւնը։ Իսկ Լեոն XIII յատուկ հայոց համար մի առանձին հոգևոր ուսումնարան հիմնեց, որ կոչվում է «Լեոնեան» կամ պարզապէս «Հայոց Վարժարան», ուր աշակերտները ձրի ընդունում են ուսում, բնակարան, և ամենայն պիտոյք։ Այս վարժարանի գոյութիւնը ապահովելու համար էլ յատուկ աղբիւրներ սահմանվեցան։ Լեոն XIII մօտ 1 միլիօն ֆրանկի (400,000 րուբլու) արժողութեամբ գոյք յատկացրեց այդ հայկական կրթական հաստատութեան։—Վարժարանում աւարտողները կարող են շարունակել իրանց ուսումը բարձրագոյն կղերանոցում։ Եկեղեցական կարգ ընդունող հայ պատանիների համար էլ Լեոն XIII-ի կարգադրութեամբ Հռոմ պէտք է գտնվի միշտ մի հայ եպիսկոպոս, որպէս զի ձեռնադրութիւնը կատարվի հայ լեզուով և հայ ծէսի ու արարողութեան համաձայն։

Սարուխան

նա պէտք է գործէր այսուհետև, նա միայն մի քանի տարի առաջ վերջացրել էր իր ուսանողութիւնը, մի տարի տեսուչ եղաւ Երևանում, երկու տարի բժշկութիւն արաւ, բայց և այնպէս, նա կարողացաւ գրաւել դէպի ինքը հասարակութեան ուշադրութիւնը։

Եւ մի և նոյն ժամանակ նա չափից դուրս համեստ և հասարակ մի անձնաւորութիւն էր։ Բայց նա հաւատում էր գաղափարին, հաւատում էր ազնիւ գործունէութեան, հասարակութեան մէջ կեղծ դիրք չէր բռնում և իր ուժի չափ նպաստում էր արդար մաքառումներին հասարակութեան մէջ։

Վրձին

«ՄՇԱԿԻ» ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՌՈՒՍԱՑ ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆԻՑ

4 յուլիսի

ԵՐԵՒԱՆ։ Թաւրիզից հաղորդում են, որ յուզմունքներ առաջացնող անձանց դէմ միջոցներ են ձեռք առնված։ Շահի գաղտնի հրամանագրութեամբ, Թագաժառանգը Թաւրիզից աքսորեց գլխաւոր մուշտէիդին։ Մաքսատների կառավարիչ բէլգիացի Պրիմ, որը ստիպված էր հեռանալ Թաւրիզից, վերադառնում է։ Հանգստութիւնը չը խանգարվեց, որի վրա ազդեց սահմանակից Երևանեան նահանգի զօրքերի տեղափոխութիւնը։

ՍՕՖԻԱ։ Այստեղ լաւ տպաւորութիւն գործեցին Ռուսաստանի և Աւստրիայի ներկայացուցիչների գործունէութեան եղանակը Մակեդոնիայում՝ Սմէրդէշում անցքի ունեցած անցքերի քննութեան ժամանակ, որը մինչդեռ [illegible] և նրանց պատժելու յանցաւորներին։ Հիւպատոսների սխտ քննութիւնը Սմէրդէշի կայանում [illegible] իր գանգատները։

ԿԻԵՎ։ Կօրնէր Իվան Նիկոլաեւիչ Տէրեշչենկօ ալրին Կիևի համալսարանը մեռել 30,000 ռուբլի երեք ուսանողների կրթելու, յանուն իր հանգուցեալ ամուսնու, համալսարանի ռահկին ուսանողի։

ԲԼԻԳՐԱԴ։ Թագաւորն ուղևորվում է Տօպօլո, ուր Թաղված է նրա պապ Կարա-Գէորգին, որ սպանվեց 1817 Թ-ին։

Կ. ՊՈԼԻՍ։ Մոնաստիրի մօտ տեղի ունեցաւ կռիւ Թիւրքաց զօրքերի և 30 մարդուց բաղկացած բուլղարական հրոսակախմբի մէջ։ Վերջինը կորցրեց 12 սպանվածներ։ Զօրքերից սպանված են և վիրաւորված 4 հոգի։

ԱԹԷՆՔ։ Արքայորդի Անդրէի պսակադրութիւնը Բատտէնբերգեան պրինցէսայի հետ տեղի կունենայ օգոստոսի վերջերին Դարմշտադտում։

ՑԵՏԻՆԵ։ Արտաքին գործերի քաղաքական բաժնի Թ. Դուրբ Նշանակեց հանձնաժողով, որի համար մի հարցեր, որոնք ծագում են սահմանային վէճերից, ... քննելու։ Այդ հանձնաժողովի ձեռնարկութիւնները...

ՀՌՈՄ։ Պապը մի քանի ժամ հանգիստ էր քնած։ Հեղուկը կրծքի մէջ Թուլում է նկատելի, ... Ընդհանուր դրութեան մէջ ոչինչ փոփոխութիւն տեղի չէ ունեցել։ Զարկերակը 88։ Ջերմութիւնը 36,5։

5 յուլիսի

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ։ «Правительственный Вѣстникъ» լրագրում տպված են, Բարձրագոյն հրամանը, որ տնօրինում պաշտպանութեան օրէնքը լիակատար ծաւալով տարածվի Թիֆլիսի, Ելիզաւետպօլի, Բագուի և Երևանի նահանգների վրա և Բարձրագոյն ուկազ Մեծ Իշխան Կոնստանտին Կօնստանտինօվիչին, որ նա իդական մանկավարժական ինստիտուտի հոգաբարձու լինի։

Յայտարարված է ֆինանսների մինիստրութիւնից, որ Լօնդօնում 1903 Թւի օգոստոսին և սեպտեմբերին նոր ձևով կը կայանայ կերակրամիւթերի միջազգային ցուցահանդէս։ Մանրամասն տեղեկութիւնների համար պէտք է դիմել ցուցահանդէսի բիւրօին—Victoria Street, London.

ՀՌՈՄ։ Բիւլլէտէն երեկոյեան 7 ժամին. «Պապական հիւանդը քնած էր ընդմիջումներով։ Ընդհանուր ճնշված վիճակը մի փոքր պակասեց։ Տենչառութիւնը մի փոքր աւելի խորն է»։

ՍՕՖԻԱ։ Պաշտօնեաներին վերաբերեալ օրէնքի վերացման դէմ պատգամաւորների բողոքը, որը ստորագրել են 139 պատգամաւորներ

185-ից, այսօր մատուցին իշխանին չորս լիազօրներ։ Իշխանը լսեց բողոքը, որի մէջ վերացման գործողութիւնը անուանվում է դաւաճանութիւն ազգային ժողովի հիմնական իրաւունքների դէմ, և ասված է, Թէ կառավարութիւնը խախտել է սահմանադրութեան յօդուածները և սկսում է կառավարել կամայական կերպով և օրինականութիւնից դուրս։ Իշխանը ուշադրութեամբ լսելով բողոքի ընթերցումը, ասեց և խնդրեց հաղորդել կառավարութեան, Թէ նա միշտ եղել է պաշտպան օրէնքի, որ պահանջվում է պաշտօնական անձանց։ Բայց նրա կառավարութիւնը, որ միակ պատասխանատուն է, յայտնեց, Թէ այդ տեսակ օրէնքով չէ կարելի կառավարել երկիրը։ Պատգամաւորները առարկեցին, որ կառավարութիւնը միակ պատասխանատուն չէ, որովհետև նա հիմնված է անկախ պարլամենտական կուսակցութիւններից։ Իշխանը հասկացնել տուեց, որ ներկայ կառավարութիւնը կազմակերպվել է այն ժամանակ, երբ քաղաքական միւս կուսակցութիւնները հրաժարվեցին մասնակցելուց վարչութեան մէջ։ Այս պարագան եասնդուն քննութեան առարկայ է դարձել։

Խմբագիր՝ ԱԼԷՔՍԱՆԴՐ ՔԱԼԱՆԹԱՐ
Հրատարակիչներ՝ ԹԱԳՈՒՀԻ ՏԻԳՐԱՆԵԱՆ
ԽՍԱՀԱԿ ՄԵԼԻՔ-ԱՂԱՄԱԼԵԱՆ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԿԱՂՆԻ ՊԱՐԿԵՏՆԻ ՅԱՏԱԿՆԵՐ

Ստացվում են Ռուսաստանի ամենալաւ գործարաններից, ամենայն տեսակ նկարների և համեստ գներով։ Պատուէրները ընդունվում են ատլեարնի գործարանում Ա. Ի. Պօարժերսկու, Վերայի զառիվայրի ներքև, Կուր գետի ափին, № 2, Վերա կամուրջի մօտ։ 1—1

ԴԻՊՈՒՍՏՈՎ

ծախվում է, կամ վարձով տրվում է մի դաշնամուր (піанино) Լ. Շտիւրցվազէ, գործ. Զուղուրէթ, Գօնչարնայա փող., տուն № 20, վերին յարկ։ (կ. և ե.) 1—2

Օգուրգէթ քաղաքում

ամենաերևելի տեղը ծ ա խ ո ւ մ է ամենաէժան գնով, տկարութեան պատճառով, երկու յարկանի ք ա ր ա շ է ն տուն, տասներկու սենեակից բաղկացած, 1700 քառ. սաժէն տարածութեամբ, երևելի աղբիւր՝ սեփական, Սև ծովին մօտ, երկաթուղուց 18 վերստ հեռաւորութեան վրա, վճռված է կառավարութիւնից շուտով անցկացնել երկաթուղի քաղաք—պիտանի է տունն իր յարմարութեամբ, ինչպէս բնակվելու զօրքը, նոյնպէս ուսումնարանի համար։

Հասցէն կարելի է իմանալ Թիֆլիսում, ծխախոտի խանութ, Վօրօնցօվի արձանի հանդէպ, Աղէքսանդր Թաթուլեանցի մօտ, իսկ Օզուրգէթում Միխայէլ Շարաշանիձէի մօտ։ 1—1

ՀԱՆՐԱՄԱՏՉԵԼԻ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄՆ

Թիֆլիսի Հակա-ալկօհօլական ընկերութեան Հաւլաբարի բաժանմունքի Մուրաշկօի Թատրօնում,

Երկուշաբթի, յուլիսի 7-ին

Հայ Թատերասէրները, մասնակցութեամբ տ. Զաբէլի և Ամօ-Խարազեանի

կը ն ե ր կ ա յ ա ց ն ե ն

ԱՐԴԻՒՆԱՒՈՐ ՊԱՃՏՕՆ

Կօմէդիա 4 գործ. հեղ. Օստրօվսկու։
Սկիզբն է $8^1/_2$ ժամին երեկոյեան։
Տեղերի գինը 40-ից մինչև 10 կոպէկ։
1—2

ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԿՈՒՐՍԵՐ

Ե Ր Կ Ո Ւ Ս Ե Ռ Ի Ա Ն Ձ Ա Ն Ց Հ Ա Մ Ա Ր

(Тифлисъ, Сололаки, Лермонтовская ул., № 9)

Առևտրական Կուրսերի նպատակն է՝ մասնագիտական առևտրական կրթութիւն տալ երկու սեռի անձանց և պատրաստել գործնական ճանապարհով հմուտ հաշւապահներ։ Աւարտողները ստանում են ատտեստատներ։

Աւանդելի առարկաները սրանք են՝ 1) Առևտրական Տնտեսութիւն. 2) Առևտրական Թւաբանութիւն. 3) Հաշւապահութիւն (պարզ, կրկնակի և բանկային). 4) Թղթաբանութիւն համրիչի վրա. 5) Առևտրական Թղթակցութիւն. 6) Առևտրական և մուրհակի կանոնադրութիւն և 7) Գեղագրութիւն, վատ ձեռքի ուղղելը։

Չբի ուսուցումն ցանկացողներին գրող մեքենայի վրա։ Պարապմունքները կատարվում լինում են ամեն օր։

Ուսումը սկսվելու է սեպտեմբերի 15-ից։ Ընդունելութիւնը սեպտեմբերի 1-ից, ամենայն օր, առաւօտեան ժամը 10-ից մինչև 12-ը, և երեկոյեան 4-ից մինչև 8 ժամը, կուրսեր հիմնողի բնակարանում, Սօլօլակում, Ալէքսանդր Փրիդօնովի տանը № 9, Սերգիևսկայա և Լերմոնտովսկայա փողոցների անկիւնում։ Ծրագիրը և կանոնները կարելի է ստանալ ձրիապէս կուրսեր հիմնողի բնակարանում։ Օտարաքաղաքացիք դիմում են՝ Тифлисъ, С. П. Мануэльянцу. (շ. կ.) 4—25

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳԻ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ
„ՆԱԴԵԺԴԱ"

ծովային, գետային և ցամաքային ապահովագրութեան, ապրանքների տեղափոխութեան և չարքեր կրակից ապահովագրելու համար։

ՀԻՄՆՎԱԾ Է 1847 ԹՒԻՆ

Հիմնական դրամագլուխ	1,650,000 ռուբլի
Պահեստի դրամագլուխ	2,664,808 »

I. ԱՊՐԱՆՔՆԵՐԻ ՏԵՂԱՓՈԽՈՒԹԻՒՆ.

Աւելի քան 800 գործակալութիւններ եւրոպական Ռուսաստանի, Կովկասի, Միջին Ասիայի, Սիբիրի եւ Հեռաւոր Արեւելքի բոլոր նշանաւոր տեղերում, նոյնպէս եւ ներկայացուցիչներ արտասահմանի գլխաւոր քաղաքներում։

Տեղափոխութիւն ամեն տեսակ բեռների եւ իրերի, որոնց ընդունելութիւնը եւ յանձնումը կատարվում է Թէ տանը եւ Թէ պահեստներում եւ խանութներում։

Ցանկացած բեռների ուղարկողների կողմից առաջարկված պայմաններով (վերադիր չհասնելու և հօգուտ ուղարկողների, դրամի փոխադրութիւն (переводъ) բեռները յանձնելու տեղը հասցնելու համար եւ այլն)։

Հիգաւորութիւն բեռների արտօնեալ պայմաններով առաջման տեղերում՝ ապահովագրված նրանց պահեստներում, որի համար չատ կէտերում կան ընդարձակ պահեստներ, յատկապէս բեռներ պահելու համար։

II. ՆԱՒԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ

Սեփական մարդատար, ապրանքատար եւ ձգող շոգենաւեր, ծովային եւ գետային նաւեր (70 նաւ.)։

Բեռնակիր եւ մարդատար նաւերի պարբերական հաղորդակցութիւն Վոլգա գետի բոլոր նաւահանգիստների մէջ, Ռիբինսկից մինչեւ Աստրախան եւ Կասպից ծովի բոլոր նաւահանգիստների մէջ, Աստրախանից մինչեւ Պարսկաստանի ափերը։

Ամենաընդարձակ պահեստներ Նիժնիում (սիբիրական նաւամատոյցի վրա), Աստրախանում, Բագւում եւ Կրասնովոդսկում։

Բեռները անընդհատ ուղարկելու համար ընկերութեան շոգենաւագնացութիւնը համաձայնութիւն է կապել երկաթուղիների հետ։ Այն ապրանքների տեղափոխութեան համար, որոնք ուղարկվում են Ռուսաստանից Պարսկաստան եւ Պարսկաստանից Ռուսաստան, գոյութիւն ունի սահմանի, բացառիկ առեօնաւորութիւններով, համաձայնութիւն Պարսկական ապահովագրական եւ տեղափոխութեան ընկերութեան հետ։

III. ԱՊԱՀՈՎԱԳՐԱԿԱՆ ԳՈՐԾՆԵՐ.

ա) Ապահովագրութիւն բեռների, որոնք տեղափոխվում են Թէ ցամաքային և Թէ ջրային ճանապարհներով (ծովերով և գետերով)։
բ) Ապահովագրութիւն կրակից ամեն տեսակ գոյքերի։
գ) Ապահովագրութիւն ամեն տեսակ դժբաղդ դէպքերից ճանապարհին ամեն տեսակ նաւերի, շոգենաւերի, առագաստանաւերի, վագօնների և վագօն-ցիստերնների։
դ) Ապահովագրութիւն Թանկագին իրերի և արժէքաւոր Թղթերի, որոնք ուղարկվում են պօստով, ցամաքային և ծովային ճանապարհներով, համաշխարհային պօստային դաշնակցութեան բոլոր կէտերի մէջ։

Ապահովագրութիւններ ընդունվում են ինչպէս վարչութեան, այնպէս էլ ամեն տեղ ընկերութեան բոլոր գործակալութիւնների մէջ։

Բացի տեղափոխութեան պարապող գործակալութիւններից, կրակից ապահովագրելու գործերով մասնաւորապէս զբաղվում են էլի աւելի 350 գործակալութիւններ։

Ս. Պետերբուրգի «Նադեժդա» ընկերութեան վարչութիւնը գտնվում է Ս. Պետերբուրգում, Ադմիրալտէյսկի, պրօսպէկտի վրա, № 10-րորդ տանը։

Կենտրոններ—ծովային շոգենաւագնացութեան համար՝ Բագւում, գետային շոգենաւագնացութեան համար՝ Նիժնի-Նովգորոդում։

Թիֆլիսի գործակալութիւնը—Դվօրցօվայա փողոցի վրա, վրաց ազնուականների տանը։ Տելէֆօն № 108
(ե. ա. գ.) 104—120

ԿԱՐՍԻ ՀԱՅՈՑ ՀՈԳԵՒՈՐ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ ԱՏԵԱՆՈՒՄ

Ղօչավանքի «Տ ա յ լ ա ր» անուանված 600 դեսեատին վարելահողերը վերջնականապէս կապալով տալու համար նշանակված է առաջիկայ յուլիսի 7-ին, առաւօտեան ժամը 12-ին, Ա Ճ Ո Ւ Ր Դ և 9-ին Կ Ր Կ Ն Ա Ճ Ո Ւ Ր Դ, որին մասնակցել ցանկացողները պայմանների մասին կարող են դիմել Ատենիս, ամենայն օր։

Անդամ Հոգևոր Կառավարութեան՝ Մինաս աւագ քահանայ Տէր-Պետրոսեան
6—6

СѢВЕРЪ
Въ 1903 году гг. подписчики получатъ БЕЗПЛАТНО
ОТКРЫТА ПОДПИСКА НА 1903 ГОДЪ НА XVI-ый годъ изданія XVI-ый
24 КНИГИ СОБРАНІЯ СОЧИНЕНІЙ Вс. С. Соловьева.
автора историч. роман. „Сергѣй Горбатовъ", „Вольтерьянецъ" и др.
Въ каждой книгѣ отъ 112 до 240 и болѣе стран., отпечатан. на глазир. бумагѣ
Это собраніе сочиненій стоитъ 15 руб.
52 №№ роскошно иллюстрированнаго журнала, въ которомъ будетъ печататься новый интересный романъ гр. Е. А. Саліаса „Ловеласъ"; 52 №№ еженед. обозрѣнія политической и общественной жизни; 12 №№ журнала „Парижскія Моды, Хозяйство и Домоводство", со множествомъ рисунковъ и полезныхъ указаній; 12 №№ выкроекъ на отдѣльныхъ большихъ листахъ.
Кромѣ всего этого, годовые подписчики получатъ БЕЗПЛАТНО большую картину проф. Ю. Ю. КЛЕВЕРА „ВЕЧЕРНЯЯ ЗАРЯ" Размѣръ картины, отпечатанной масляными красками, 12×18 верш.
Въ отдѣльной продажѣ цѣна этой картины 5 руб.
ПОДПИСНАЯ ЦѢНА: на годъ безъ дост. въ СП.—6 р., съ дост. и перес. 7 р., на 6 м.—3 р. 50 к., на 3 м.—1 р. 75 к., за границу—11 р. РАЗСРОЧКА допускается по полугодіямъ и четвертямъ года. Подписки просятъ адресовать на имя редактора-издателя Ник. Ѳед. Жертца. (СПБ., Невскій, 170).
ГЛАВНАЯ КОНТОРА ЖУРНАЛА „СѢВЕРЪ": СПБ., НЕВСКІЙ, 170.
18—21

Дозволено Цензурою. Тифлисъ, 5 Іюля 1903 г.
Электропечатня Груз. Изд. Т—ва, Б.Ванкская ул.